

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание“

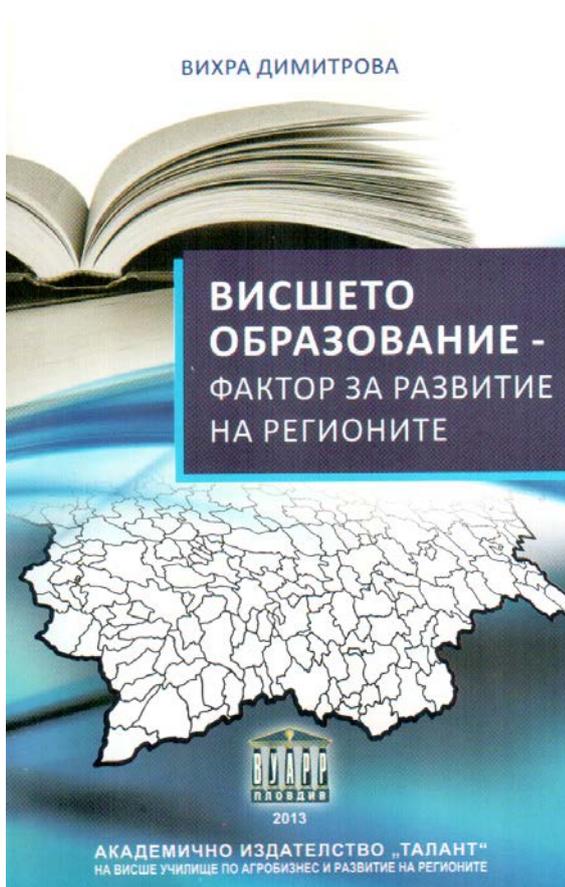
University of Agribusiness and Rural Development Academic Publishing House
Bulgaria

Академично издателство на Висше училище по агробизнес и развитие на регионите
Пловдив

ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ – ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ резюме на монографичен труд

Вихра Димитрова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Пред висшето образование се откриват нови хоризонти, свързани с технологиите, които съдействат за създаването на знания, тяхното управление и разпространение, достъп и контрол върху тях. Световната общественост осъзнава, че без адекватно висше образование и научноизследователска дейност нито една страна не е в състояние да осигури реално устойчиво развитие на ендогенна основа.

Широко разпространено е виждането, че присъствието на университетите в един регион

обикновено има благотворно въздействие върху средата. Малко са известни обаче същинската природа и ефектите от взаимодействието между университетите и тяхната околна среда – както на ниво отделен учен, така и на ниво централно ръководство на университета.

В съвременните условия ролята на университетите еволюира от традиционната им сфера – образование и наука, към по-активно участие в процесите на регионално развитие. Тази монография се занимава с приноса на институциите за висше образование към развитието на регионите. Новият контекст на световна финансова криза и климатични промени се нуждае от глобален подход. Институциите за висше образование следва да се ангажират във външно сътрудничество, за да наложат социалното влияние на иновациите, трансфера на знания и повишаване качеството на образование. Университетите получават главна роля в регионалните иновационни системи. Днес регионалните власти, бизнесът и хората очакват участието на университетите в приложимо развитие.

В този труд се разглежда и проблемът за иновациите в сферата на образованието. Изходната постановка е разбирането за иновационния процес като структурно-последователен процес, в хода на който се внедряват резултатите от фундаменталните и приложните изследвания. Разглеждат се обективни условия, които влияят на сферата на образование като цяло и на ситуацията във висшите училища. Констатира се наличието на неадекватна система за приемане на управленски решения, което прави невъзможно изграждането на иновационна система за управление в образованието. Заедно с недостатъчното финансиране това води до невъзможност за приемане на икономически рационални управленски решения за дългосрочно стратегическо и иновационно развитие, което на

свой ред е заплаха за развитието на конкурентоспособността на научно-образователната система. Прави се характеристика на новия модел на съвременното висше училище, в което под влияние на новите компютърни и телекомуникационни технологии в условията на развитие на пазара в сферата на образование се обединяват традиционното образование и някои основни типове институционални форми (организационни структури) на дистанционното образование.

Сложността и недостатъчното теоретично и методическо осигуряване на проблема за ролята на институциите за висше образование в регионалното развитие определят **актуалността на поставената тема** на монографичния труд.

Целта на монографичния труд е разработване на теоретични и методически основи за повишаване ролята на институциите за висше образование в регионалното развитие в национален и световен мащаб.

Предмет на изследването са теоретичните и методически аспекти на ролята на висшето образование и на иновациите в регионалното развитие.

Обект на изследването са институциите на висшето образование, функциониращи в регионален, национален и международен план.

Теоретична основа на изследването са концептуалните положения, изводи и препоръки, представени и обосновани във фундаменталните и практико-приложни научни изследвания на български и чуждестранни учени в областта на управлението на висшето образование и регионалното развитие.

Информационната база на изследването, която осигурява достоверността на данните, тяхната надеждност, точността на изводите и на препоръките са данни от официалната статистика, статистическите годишници на НСИ, Евростат, национални и областни стратегии, материали от монографии на български и чуждестранни изследователи по разглежданата тематика, интернет ресурси.

Методология, методи, подходи – сред използваните методи са изучаването на документи, контент-анализ, интервю, наблюдение и други. Сред подходите могат да се отбележат историко-правният, процесният, политическият, сравнителният и други.

Структурата на монографичния труд отразява логическата последователност и взаимовръзка с разглежданите проблеми. Монографията се състои от увод, три глави, заключение и библиографска справка.

Научната актуалност на монографичния труд се състои в обосноваването и уточняването на теоретичните положения и разработката на практически препоръки за повишаване приноса на

университетите към регионалното развитие, регионалните иновационни стратегии и иновационните модели на обучение.

Практическото значение на монографичното изследване се заключава в това, че получените резултати могат да се използват успешно при усъвършенстване системата за управление на висшето образование и при изготвянето на стратегии за регионално развитие.

Основните научни резултати, определящи актуалността на изследването, се заключават в следното:

- Извършен е анализ на регионалното развитие и на регионалната политика на европейско и национално ниво;
- Обобщен е модел на въздействието на институциите за висше образование в различни области на развитие;
- Съставена е схема на процеса на стандартизация на иновациите;
- Направена е сравнителна характеристика на иновационните модели на обучение.

Апробацията на резултатите от изследването следва да се търси в изнесените доклади, в участието в научни конференции, дискусии и кръгли маси, както и в публикуваните в отделни издания разработки по тази тематика от авторката.

Един от най-актуалните и дискуссионни проблеми, свързани с развитието на регионите, е влиянието на процесите на глобализация. Рязкото ускоряване на тези процеси във втората половина на миналия век беше предизвикано от транснационализацията на световното стопанство и икономическата интеграция, от разпада на тоталитарните социалистически режими и най-вече от информационната революция. Стандартизацията и универсализацията на протичащите в света процеси предизвикаха един вид защитна реакция в отделните страни, стремеж да съхранят своята национална идентичност и специфика при подготовката на най-добри специалисти.

Пътеките за устойчив растеж зависят от много регионални характеристики, включително икономическа структура, социални проблеми, технологични постижения и ръководство, както и екологичен профил на региона. Регионите зависят в различна степен от политиките и регулаторните рамки, които са разработени на национално и европейско ниво, тъй като много проблеми на устойчивостта трябва да бъдат решени от политики, създадени и координирани на тези нива или дори на глобално ниво. Това означава, че регионалните действия трябва да бъдат вградени в по-широки политически рамки и разбирания за по-широки, често глобални тенденции.

За постигането на социо-икономическо развитие и създаване на работни места е необходимо съчетаването на устойчив и интелигентен растеж,

по-конкретно чрез стратегии за изследвания и иновации за интелигентна специализация (СИИЗ). Най-важните въпроси от регионално значение са научната дипломация, интелигентното специализиране и научноизследователските инфраструктури.

Регионалните и местните перспективи стават по-важни от всякога при насърчаването на устойчив растеж. Регионите познават местните системи за иновации и имат капацитет да мобилизират икономически играчи в името на споделена цел.

Всички региони могат да подобрят капацитета си за адаптиране на знанието за нуждите на регионалните иновации. Растежът е все по-зависим от капацитета на регионалните икономики да се променят и иновират. Регионите и градовете са се превърнали в основните пространствени единици, където се предава знание, изграждат се иновационни системи и има конкуренция за привличане на инвестиции и таланти.

Регионите са най-подходящото ниво за стимулиране на иновациите. Много регионални власти имат важни компетенции и средства в сферата на иновациите. Тяхната географска близост улеснява придобиването, натрупването и използването на знанията. Представянето на региона зависи не само от възможностите на предприятията и изследователските институти, но и от взаимодействието между различните заинтересовани лица, предприятията и организациите, чиито знания и ноу-хау се натрупват с времето.

Регионалните икономики са ключът към иновации и растеж. Има изобилие от доказателства и практически примери, които потвърждават, че регионите и градовете играят важна роля в развиването на иновациите чрез приютяването на индустриални клъстери, центрове по компетентност, инкубатори, технологични паркове и много други видове формални и неформални иновативни пространства. Успешните региони и градове стават европейски или глобални центрове на иновации, технологични мрежи и вериги на стойност.

В проекта на Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020г. се посочва, че важна дългосрочна цел през този период ще е превръщането на страната в регионален център за модерно висше образование – с европейски профил, атрактивен за студенти от трети страни и по-специално за държави от Югоизточна Европа и Евразия.

Като центрове на знание, експертиза и обучение, институциите за висше образование могат да бъдат двигател за икономическото развитие на територията, на която се намират, могат да доведат таланти хора в иновативната среда и да извадят регионалните силни страни на световната сцена, могат да насърчат отворен обмен на знания,

персонал и експертиза. Те могат също така да работят като център на мрежа или клъстер за знания, обслужващ местната икономика и общество, ако местните и регионалните власти прилагат разумни стратегии за специализация, за да насочат ресурсите към основните приоритети и да увеличат максимално въздействието.

Университетите са активни на световната сцена, допринасяйки за иновации и устойчиво икономическо развитие. Можем да твърдим, че не съществува единен университетски модел и че ролята на отделните университети и начинът, по който те реагират на социалните предизвикателства, са различни в зависимост от спецификата на обществата, в които те функционират. Съвременните университети придобиват нов социален статус, който се изразява в характеристиката им на „отговорни и граждански“.

Относно ролята, която университетите играят в регионалните иновационни системи, съществуват два доминиращи подхода за обяснение: а) моделът на тройна спирала – университет, бизнес и отношения с държавата; б) теорията за ангажирания университет.

Университетите играят изключително важна роля в регионалното развитие:

- те имат основен принос към регионалните икономики и регионалното развитие – те често са главните регионални работодатели и потребители на услуги;
- те осигуряват културна, спортна и физическа инфраструктура в регионите;
- те осигуряват лидерство на общността заедно с местните и държавните власти и местния бизнес.

За да се ангажират ефективно институциите за висше образование, държавните и местните власти, трябва да разберат принципите, определящи важната роля на университетите като агенти на регионално развитие. Съществува широк спектър от възможни механизми за подкрепа на ангажирането, много от които вече са приложени. Стратегическото им съчетание в контекста на по-широка политика ще произведе максимален ефект. Взаимодействието между университетите и регионите е двустранно. Висшето образование и главните му действащи лица трябва да се възползват от всички възможности, предлагани от този процес, за съкращаване на разстоянията и изтриване на границите – от използването на интернет до възможността за свободно движение на хора по света, улеснявайки достъпа до висококачествено висше образование. На европейско ниво се разработват проекти, които изследват как различни модели за висше образование могат да подпомогнат регионалното икономическо развитие. Сътрудничеството между университетите, бизнеса и публичния сектор може да помогне за превръщането на западните и

периферните райони в центрове с отлични постижения в сферата на иновациите и проучванията. Следва да се развие модел за регионално развитие, който да се интегрира в местните, регионалните, националните и европейските структурни политики. Висшето образование може да се разглежда като движеща сила за регионално развитие.

Съществуват различни начини, по които университетите допринасят за развитието на регионалните си стратегии за иновации, растеж и устойчиво развитие. Висшето образование има влияние в много области, но най-важните са:

- икономическо развитие;
- социално развитие;
- развитие на човешкия капитал;
- културно развитие;
- опазване на околната среда.

Налага се изводът, че все по-актуален днес е въпросът как да се допринесе към местната общност, докато цялата заобикаляща университетите среда се променя основно заедно с икономическата глобализация, развитието на информационното общество, намаляването на раждаемостта и застаряването на населението. Съществуват огромни икономически, социални, технологични и културни различия между регионите и сред индивидите. Следователно от всеки от университетите се очаква да работи по различни програми за социален принос, в зависимост от отделния случай, както и да се разработи стратегия за подновяване на „културната мисия“ в обществото. Университетите днес трябва да се легитимират чрез вдъхване живот на собствените си ресурси: административна мощ, финансови източници, информация и култура, както и да идентифицират „новите“ роли, които са необходими на национално, институционално, регионално и местно ниво.

Стратегията „Европа 2020“, нейните водещи инициативи и интегрирани насоки поставят в центъра на вниманието знанието и важната цел за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Ключова част от усилията на Европа да помогне на държавите членки и регионите да излязат от рецесията е „интелигентната специализация“ – иновативна стратегия за локално ориентирана икономическа трансформация.

Накратко, интелигентната специализация е политика от ново поколение в областта на научните изследвания и иновациите, която излиза извън класическите инвестиции в научни изследвания и технологии и изграждането на общ капацитет за иновации.

Разработването на иновационни проекти е от съществено значение за развитието на висши училища от нов тип и следва да е част от стратегическите приоритети на университетските

ръководства. Иновациите са важна част от процеса на глобализация и необходима предпоставка за създаване на конкурентно предимство.

Същността на иновационната дейност е максимизацията на социално-икономическия ефект за сметка на по-доброто използване на интелектуалните ресурси на обществото. В обобщен вид иновационният процес представлява структурно-последователен процес. В хода на иновационния процес на основата на резултатите от фундаменталните и приложните изследвания и съответното ресурсно осигуряване се осъществява създаването на високите технологии, организацията на производството и реализацията на наукоемката продукция.

За осигуряване на ефективна иновационна дейност са необходими държавна подкрепа, формиране на държавен научно-технологичен сектор и определяне на ясна схема за финансиране на иновационните програми и проекти със средства от държавния бюджет.

След като основната ценност в момента е знанието, институциите, които не успеят да го предоставят, могат бързо да изгубят миналия си авторитет и популярност и съответно да загубят ролята си в обществото. Това е и най-голямото предизвикателство пред образователните институции и организации, които трябва да бъдат и създатели на иновациите в обществото.

Ако разгледаме иновационното развитие на образователната система от гледна точка на управлението на едно висше училище, то можем да констатираме, че основната дейност в него е модернизацията на основните елементи на образователната система. Най-съществените от тях са:

- съдържанието и структурата на учебните програми;
- методиката на преподаване;
- принципите и средствата за осъществяване и поддържане на образователния процес.

Иновационното образование като цяло не представлява един определен модел, а принцип на рационално използване на новите потенциални възможности на вече известни елементи на образователния процес.

Висшето образование играе централна роля в развитието на личността, обществото и регионите, тъй като засилва социалното, културното и икономическото развитие и насърчава активната гражданска позиция и етичните ценности. Днес, освен приноса на висшето образование към развитието на умения във висока степен, широко се признава и ролята на университетите в преобразуването на социално-икономическата среда, по-специално в регионален контекст. За да бъдат повишени компетентностите на гражданите и по този начин да им бъде осигурено по-добро бъдеще, необходимо е също така системите на

образование и обучение да станат по-отворени и по-релевантни по отношение на външния свят. Затова е важно да се подобрят управлението и ръководството на институциите за образование и обучение и да се разработят ефективни системи за осигуряване на качеството.

Институциите за висше образование имат потенциално ключова роля в икономическото и социалното развитие на регионите си. Те са важен „актив“ за региона, особено за по-слабо развитите области. Успешната мобилизация на ресурсите на университета може да има по-голям положителен ефект върху регионалните икономики и постигането на регионалните стратегии.

Днес университетите се превръщат все повече в основен фактор за регионално развитие. Ролята на образователните институции вече се простира отвъд традиционните функции по образование и наука. Самите университети се трансформират в средища на култура и социално споделяне, като в същото време играят ролята и на иновационни звена и консултантски центрове за бизнеса в регионите. Вярно е също, че университетите са увеличили приноса си към регионалното развитие и могат да продължат да го правят, обаче подобен принос не трябва да се ограничава до икономическото развитие, а трябва да включва и социално, културно и екологично направление.

Иновационният подход в образованието се определя не чрез използването на един единствен модел, а от способността да се създава и моделира необходимият за съответното висше училище елемент на образователния процес като се използват различни схеми. Точно такава способност прави процеса на обучението във висшето училище технологичен, т.е. прогнозируем и съответстващ на планираните резултати.

Необходимо е да се добави, че в рамките на такова конструиране е целесъобразно да се използват смесените модели. Например в системата на дистанционното обучение е много ефективен принципът на модулното обучение, съчетан с модела на пълното усвояване на знанията; съдържанието на обучението е ефективно да се систематизира в учебни модули, а условията на обучение (темпа на усвояване, провеждането на процедурите) да варира на основата на модела за пълно усвояване на знанията.

Няма съмнение, че такъв подход е по-перспективен в контекста на развитие на образователните тенденции на XXI век, тъй като позволява да се реши една от важните задачи на “социалната поръчка” по отношение на масовата подготовка на млади хора с висше образование. Според нас, за да се създаде иновационен потенциал, необходимо е да се изследват креативните съставни части на процеса, тъй като натрупването на знания и опит чрез иновационно-техническия потенциал има определящо значение.

Повишаването на конкурентоспособността и ефективността от дейността на системата на образованието и науката у нас е един от най-актуалните въпроси за бъдещето на страната. Това е свързано с факта, че равнището на образование, научно-техническият прогрес и интелектуалният потенциал на страната имат най-голямо значение за укрепването на интеграцията не само в рамките на ЕС, но и в света.

Следователно основен елемент за успешното развитие, функциониране и конкурентоспособност на всяка икономическа система в дългосрочна перспектива е ефективно развитата иновационна дейност. Организацията и прилагането на научно-образователни програми са главната съставна част на иновационното развитие на едно съвременно общество. Системата на висшето образование трябва да изгради гъвкава и адекватна иновационна система за управление, осигуряваща ефективно и дългосрочно развитие на всяка конкретна образователна институция в съответствие с изискванията на икономиката и обществото като цяло. Всяка иновационна система трябва да отчита тенденциите и реалностите в развитието на световната образователна система, чиято отличителна черта е постоянното усъвършенстване на сферата на висшето образование. Ето защо усъвършенстването на системата на висшето образование е не само начин за решаване на социално-икономическите проблеми на обществото, но е една реална възможност да се заемат устойчиви позиции на пазара на световните високотехнологични и прогресивни образователни продукти.

Бъдещият икономически растеж на България зависи от това дали тя ще се превърне в икономика, основана на знанието, при която основните двигатели за конкурентоспособност са продуктите и услугите с висока добавена стойност. България ще се възползва от предимството, че в Европа се намират някои от най-добрите университети за дистанционно обучение. Задължително е новите тенденции в цифровото образование, препоръчани от Европейската комисия, да стимулират и българските висши училища да преосмислят структурата на разходите и да установят партньорства в световен мащаб. Реализацията на посочените инициативи ще доведе до рязка промяна и в бизнес модела на българските висши училища. Те ще бъдат отворени за съвсем нови категории обучаващи се. Така се променя и социалната роля на висшите училища като центрове за знания и иновации и като фактори, допринасящи за развитието – те ще бъдат подложени на нов натиск да преосмислят обществените си отговорности от гледна точка на местните, националните и регионалните обстоятелства.